

ABDAL MUSA VELÂYETNAMESİ İNCELEMESİ

ABDAL MUSA VELÂYETNAMESİ İNCELEMESİ

Arzu Kök

“Ol esrar sözlü ve kelecisi tuzlu ve latif gözlü ve güler yüzlü Sultan Hacı Bektâş El-Horas ni bir gün hayatında oturur iken m b rek nefesinden nutka gelüb eyitdi:

“Y  erenler, Genceli’de genç bir ay gibi dogam, adum Abdal Mûsâ  a ırduram.” didi. “Beni isteyen anda gelsin bulsun.” didiydi. Hünkâr Hacı Bektâş vefat idicek Abdal Mûsâ zuhûra geldi.”¹

Abdal Mûsâ Velayetnâmesi’nin giriş bölümünden alınan bu ifade, Hacı Bektâş Veli ile Abdal Mûsâ arasında doğrudan bir ilişki (halef-selef, mürşit-mürit vb) olduğunu değil; vel yetnamenin yazıya geçirildiği dönemde, bunların Alevi-Bektaşi gelenek içinde görüldüğünü göstermektedir. Velayetnâme’nin sonlarında Abdâl Mûsâ’nın olduğu belirtilen şiirinden de Hacı Bektaş ile Abdal Mûsâ arasında doğrudan bir bağ olmadığı açıkça çıkarılabilmektedir.

Yedi deniz bizüm keşk l m zde

Hacım umman oldu biz ol g lden z ifadesi Abdâl Mûsâ’nın Hacım Sultan’ın müridi olduğunu göstermektedir. Hacım Sultan da Hacı Bektaş’ın müridi olduğuna göre Abdâl Mûsâ, Hacı Bektaş’ın öğrencisinin öğrencisidir. Aşıkpaşazâde ise Hacı Bektaş’ın hakka yürümesinden sonra Abdâl Mûsâ’nın Hatun Ana’ya (Kadıncık Ana) mürit olduğunu belirtiyor.²

Velayetnâme’ye göre Alevi-Bektaşi gelenekte sık görülmekte olan bir yolla (don değiştirme ya da bazı araştırmacılara göre tenasüh inancı yoluyla) Hacı Bektâş-ı Veli, ölümünden kısa bir süre sonra Abdal Mûsâ donunda Genceli’de dünyaya gelir. Alevi-Bektaşi geleneğin sık sık dile getirdiği bu inancın, Sünni İslam’da yerinin olmadığı, İslam bilginlerinin ortak g r şlerindedir. Sünni İslam’da ne Hz. Muhammet için ne de diğer din büyükleri için tenasüh ya da ruh gücü (reenkarnasyon) benzeri bir inanç biçimi meydana gelmiştir. Ancak Alevi-Bektaşi gelenekte Hz. Ali, Hacı Bektâş-ı Veli başta olmak üzere neredeyse tüm alevi abdalları için kullanılagelen bir inanç olarak halk arasında bugün de varlığını sürdürmektedir. Bu inancın var oluş nedenlerinden biri, kendisine olağanüstü nitelikler yüklenen, çok büyük saygı ve sevgi beslenen bir kişinin(abdal, eren, derviş vb)  lebileceğine inanmamaktır. Kimi zaman başka bir ermiş olarak dünyaya getirilen bu kişi ya da kişiler, kimi zaman da k rlara karıştırılarak  l ms zleştirilir. K rlara karışmak, Tanrı katında Tanrı’yla bir olmak, Enel Hak sırrına ermek anlamında kabul edilegelir.

Ruh gücü (reenkarnasyon), bir dervişin başka bir kılıkta görünmesi vb inanç  zellikleri Hint ve Türk mitolojisinde görülmektedir. Hint ve Türk mitolojisinde şaman, derviş farklı farklı hayvanların görünümünde ortaya çıkabilmektedir. İslamiyet’i kabul eden Türk boylarının büyük bir kısmının, -Türklerin İslamiyet’i kabul ettiği ilk dönemlerde- Sünni İslam dışı anlayışı benimsediği görülmektedir. Türklerin eski inanç özelliklerini korumaları, Türk boylarının bu anlayışı kabul etmelerinin hem nedeni, hem de sonucudur. Tasavvuf felsefesindeki hoşgörü, insana saygı anlayışının bir yansıması olarak daha esnek bir İslam anlayışının sergilendiği tekkelerde, Türk insanı eski inançlarıyla örtüşen İslami kuralları kolaylıkla kabul etmiştir. Diğer taraftan yaşam biçimine pek uymayan dinsel kurallara çok da sıcak bakmamıştır. Yukarıdaki don değiştirme olgusu da bu çerçevede ele alınıp değerlendirilmesi gereken, eski inanç  zelliklerinin İslamiyet içinde sürmesi şeklinde de açıklanabilir.

Velayetnâme’nin ilk bölümünden çıkarılabilecek yargılardan biri de Hacı Bektâş Veli ile Abdal Mûsâ’nın Alevi-Bektaşi gelenek içinde, birbiriyle ilişkili olduklarının d ş n ld ğ d r. Ayrıca Aleviliğin tarihsel geçmişinin ve uygulamalarının da desteklediği bir olgu olarak ‘sırta vakıf’ olmak, bu ilişkinin somut verilerinden biridir. Hacı Bektâş Veli için ifade edilen sıfatlardan ‘esrar sözlülük, yola girmeyenlerce bilinmeyen bir düşünsel ‘giz’e göndermedir. Hacı Bektâş Veli ’nin diğer sıfatları da -sohbeti tatlı, sözü dinlenir, güler yüzlü, etkileyici, başkalarına hoş bakan (latif gözlü)-  vresindeki insanları etkilemeye yarayan ve liderlik özelliklerini gösteren anlatımlardır. Hemen sonrasındaki cümle (m b rek nefesinden nutka gelüb eyitdi) ve Hacı

Bektaş'ın sözleri, onu yüceltmeye, ona olağanüstü nitelikler vermeye yönelik, nesnel değil; öznel yargılardır.

“Seyyid Hasan Gazi oğlu Seyyid Musa zuhûra geldi. Genceli şehrinün halkı münkir olup Abdâl Mûsâ'ı sevmeyiler. Bârî Ta'âlâ, kudretinden bu şehre âfât virdi. Bir bir dağılıp gitmeğe başladılar. Bildiler ki Abdâl Mûsâ sâhib-i vilayetdür. Gitmeğe niyet iden şehirlünün yolları üzerlerine vardı, eyitdi:

‘Oturalım, gitmen.’ didi. Anlar dahı didiler kim:

‘Biz sizün hatırınız yıkmışuz, huzur idemeyüz. Bir yire dahı gidelüm.’ didiler. Abdâl Mûsâ Sultan didi ki:

‘Kanlu gömlegümi boyumca yağdum. Bir kere gelüp bize halünüzi dimedünüz, münkir oldunuz. Ol sebebden âfât-ı semâviyye irişüp sizi Allâhu Ta'âlâ kahr itdi. İsti'ânet talep idüp ‘Medet Abdâl Mûsâ’ diyü çağırmadunuz. Üzerünüzden red itsem gerek idi. Pes imdi her biriniz bir vilâyete gitdünüz.’ ”

Bu bölümdeki anlatımdan şöyle bir çıkarsama yapabiliriz: Abdâl Mûsâ, Anadolu Aleviliğinde olağanüstü niteliklere sahip olması bakımından İbrahim, Musa, Nuh peygamberlere benzetilmekte; küçük çaplı bir Nuh Tufanı'nın kahramanı yapılmaktadır. Nuh peygambere inanmayanların helak oluşu gibi Abdâl Mûsâ'ya inanmayanlar da helak olmuşlardır. (Burada gerçekleşen afet/âfât; deprem, salgın hastalık vb bir musibet olabileceği gibi sel felaketi de olabilir. Ancak âfât sözü, halk arasında daha çok aşırı yağış ve sel felaketi anlamında kullanılmaktadır.) Fakat yine de arada önemli farklar bulunduğunu görmek gerekir. Nuh peygambere inanmayan tüm insanlar yok olmasına karşın burada yalnızca bir şehir ve bu şehirdeki inanmayanların bir kısmı helak olmuştur. Şehirde kaçanlardan bir kısmının karşısına çıkan Abdâl Mûsâ, şehirlinin tüm inançsızlığına karşın hem onlara müsamahalı davrandığını belirtmekte, hem de yurtlarını terk etmemelerini öğütlemektedir.

Anadolu coğrafyasındaki Sünni İslam anlayışı, Abdâl Mûsâ, Mevlânâ, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram Veli gibi kişileri velî kabul etse de Arap Emevîliğinin Sünni İslam anlayışı böyle bir durumu asla kabul etmez. Bu gibi kişilerin menkıbelerini, olağanüstü niteliklere sahip oluşunu Sünni olmayan İslam'ın engin hoşgörüsünde aramak gerekir. Çünkü bu hoşgörü Sünni İslam'da yoktur. Sünni İslam'ın Anadolu ve Balkanlarda gerçekleştirmediğini Sünni olmayan İslam gerçekleştirmiş; bu coğrafyadaki Paulisyenliğe³, Bogomil⁴ inancına bağlı toplulukların ve saabilik inancına bağlı diğer toplulukların İslamlaşması sürecinde onlara kabul ettirdiği İslamî inançlarla onların kendi inançlarının kaynaşmasına hoşgörüyle yaklaşmıştır. Bu yargıyı destekleyen tarihsel yargılardan birini Metin İzeti, Petranoviç'ten şöyle aktarıyor:

“Sâsânî devletinin desteğini arkasına alarak Roma ve Bizans topraklarına doğu mistisizmine, Maniheizm'e ve Ariyusçu anlayışa sahip olan birçok dâî girmiş ve Hıristiyanların arasında bu inançları yaymaya çalışmışlardır. Doğudan gelen tehlikeyi sezen Roma imparatoru Diocletinus, 296 yılında bir kararname çıkararak ‘İran'dan gelen vebanın önüne çıkılması gerektiğini; çünkü onların Fars'ın deli adetleriyle sakin Roma milletini çıldırtmaya çalıştığını’ söyleyip Roma İmparatorluğu'nun bütün kiliselerini uyarmıştır.”⁵ Bu gelişmelerin, Anadolu ve Balkan topraklarında doğurduğu Paulisyenlik ve Bogomil inancı, daha sonraki (X, XI, XII, XIII. ve XIV. yy.larda) Sünni olmayan İslam'ın çok çabuk kabul görmesine zemin hazırlamıştır. Bu arada bu toplulukların getirdiği kültürel zenginlikler, çeşitlilikler, Sünni olmayan İslam içinde yerini almaya başlamıştır. İşte yukarıda sözü edilen ve peygamberlere ait özelliklerin Abdâl Mûsâ'ya yüklenmesinin kaynaklarından biri, bu toplulukların kültürel ve dinî özelliklerini İslamiyet içine taşımalarıdır. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere ilişkin ayetler bulunsa da bunların olağanüstü niteliklerinin İslam'ın din büyüklerine mal edildiğine – Sünni İslam'da – rastlanmamaktadır. İslamiyet'i büyük oranda tekkelerden öğrenen Türklerin de bu rivayetlere telmih (anıştırma) oluşturacak bilgi birikimine erişmesi için zamana gereksinimleri vardır. Bu zaman dilimi içinde de Sünni İslam'dan uzak olma, inanç kaynaşımına olanak tanımaktadır. Böylece de döngü tamamlanabilmektedir.

Hıristiyanlık öncesi döneme ve Hıristiyanlık dönemine ait azizlerin olağanüstü nitelikleri, yukarıda belirtilen kültürel ortam içinde Abdâl Mûsâ, Sarı Saltık⁶, Otman Baba gibi velîlere mal edilerek anlatılmaya devam eder.

“Andan Abdâl Mûsâ Sultan yaylakdan sahil evine indi. Anda bir Tekke bünyad itdi. Ol Tekkeyi yapıkları yirden bir kazan altun çıkardılar. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

‘Bu malun yetimleri vardır; yimek kan ve irindür. Deryâ kenarında bir kâfir gemisi vardır. Ol malun varisleri ol gemidedür. Varun, söylen, haber virün; gelsünler, alsunlar, gitsünler.’ didi. Abdâl gönderdiler. Vardı gemiye haber virdi. Gemi içinde olanlar sordular:

'Bu ne kişidir?' Abdallar eyitdiler kim:

'Bir veliyyu'llahdan âdemdür. Velayet ve keramet ehlidür.' didiler.

'Bu sizindir. Atalarınızdan kalmışdır.' didi.

'Gelsünler, alsunlar. Haber vir.' didi.

'Biz anın için geldik.' didiler.”

Alanya ve çevresi gibi Anadolu'nun dört bir yanının, Türklerden önceki yerleşimcilerinin Müslüman olmadığını bir kez daha teyit eden bir yaklaşımla karşı karşıyayız. İşgalcilerden kaçan eski yerleşimciler, altınlarının bir kısmını toprağa gömerek kurtarmaya çalışmışlardır. Yeni yerleşimcilerden biri olan Abdâl Mûsâ, tesadüfen bulunan altını, asıl sahibi olduklarını düşündüğü kişilerin soyundan gelen ve limanda demirlemiş Hristiyanlara iade etmek ister ve ondan kurtulmaya çalışır. Çünkü burada önemli olan haram mala el uzatmamak düşüncesidir. Bulunan altınların, gerçek sahiplerine iade edilmesi kadar bu altınların gerçek sahipleri olduğu kuşku insanlara verilmesi de olasılık dâhilindedir. Ancak Abdâl Mûsâ, altınların kime verilmesi gerektiğini değil, kime verilmemesi gerektiğini bilmektedir. Velâyetname anlatıcıları ise altınların Abdâl Mûsâ tarafından gerçek sahiplerine iade edildiğinden emindirler. Çünkü onun velayetinden kuşku duymamaktadırlar. Velayetnâme'de anlatılan bu durum, Abdurrahman Güzel'in "XV. asırdan sonra yazılan tarih ve tercüme-i hal kitaplarında Abdâl Mûsâ'nın Orhan Gazi ile birlikte Bursa fethinde bulunduğu ve Geyikli Baba ile ilgili münasebetleri anlatılmaktadır.”⁷ ifadesiyle çelişki yaratmaktadır. Çünkü bu durumda Abdâl Mûsâ, Orhan Gazi ile Bursa fethinde bulduysa gaza-cihat anlayışıyla hareket etmiş olmalıdır. Ganimetin İslam fütuhâtında önemli bir yeri olduğuna ve ganimet mallarını sahiplenmenin de dinî bakımdan caiz olması söz konusu olduğuna göre Abdâl Mûsâ, tekke yapılıırken bulunan altınları neden sahiplerine geri vermeye çalışması açıklanamaz.

Böylesi bir durumda Abdâl Mûsâ'nın, kâfirlerden ele geçirilen ve ekonomik değeri bulunan mallara (ganimete) el koyma düşüncesini taşıyor olması gerekmez mi? Başka ve daha mantıklı bir açıklama ise şöyle yapılabilir: Abdâl Mûsâ, Orhan Gazi ile Bursa'nın fethinde yer almasına rağmen Sünni İslam'ın cihat ve ganimet anlayışına uygun davranmamış; sadece bu bölgenin İslamlaşması amacıyla savaşa katılmış gazi-derviş(evliya)tir. Ayrıca Abdâl Mûsâ'nın durumunu açıklayan belirlemelerden birini, Ahmet Yaşar OCAK, Sarı Saltık gibi Türkmen babaları için şöyle yapıyor: “Türkmen babalarının hem aşiret reisliği, hem de şeyhlik statüsünü bir arada taşıdıkları bu durum, bilinmedik bir konu değildir ve bu çifte statünün kökü İslam öncesi Orta Asya'ya kadar gitmektedir. Orada da şamanlar aynı durumda idiler. Bir şaman hem kabilenin reisliğini, hem dinî liderliğini yürütmekteydi.”⁸

"Kâfirler bu sözi işidicek gönüllerinden tutdılar kim, eger bu kişi hakk velî ise biz varınca bademiz hazır ola ve hınzır çocuğu bışmiş ola. Andan bu söz, Abdâl Mûsâ Sultan'a ma'lum olup şikâre abdal gönderdi. Ak-kara canavardan ne düşer ise getirün didi. İki hınzır çocuğu bulup getürdiler. Bunları yüzüp ocağa kodılar. Bişer iken bir kâfir dahi şarab götürüp giderdi. Gördiler. Kâfirün şarabından alup hazır eylediler. Kâfirler dahi gemiden gelüp hazır buldılar. Bildiler kim gerçek velîdür. Abdâl Mûsâ Sultan buyurdi:

'Mallarun virin, alsunlar, gitsünler.' didi.”

Abdâl Mûsâ, -kendisine malum olsun ya da olmasın- gelenlere domuz eti ve şarap ikramında bulunmuştur. Bir Sünni Müslüman'ın, değil domuz eti ve şarap ikram etmesi, bunların adlarını bile ağzına alması beklenemez.

Yine bu bölümdeki “Bildiler kim gerçek velîdür.” söylemi; Hristiyanların da keramet ehline saygı duyduğunu, onların kültüründe de böylesi kişiler bulunduğunu göstermesinin yanında, keramet gücü yüksek olanın dinine geçme konusunda da kerametın, savaştan (kılıç zoru kullanılmaktan) daha güçlü bir etkiye sahip olduğunu sezdirme amacı da okunmaktadır.

“Tekkenün yanından akan su içine sandal getürdiler, kazanla malı kodılar, sandala bindiler. Sandal yürümedi. Ol kadar cehd itdiler ki sandalı yürümediler. Meger kim, kazanı Abdâl Mûsâ'ya virelüm diyü ahd itmışler idi. Ol hatırlarına gelüp kazanı çıkardılar. Ol sa'at sandal revan olup yürüdi.” gibi anlatımlar, Abdâl Mûsâ'nın ermişliğini / veliliğini pekiştirme amaçlı anlatılardandır.

Bu bölüm, aynı zamanda Abdâl Mûsâ Tekkesi'nin bulunduğu coğrafya hakkında da bilgi vermektedir. Denize yakın bir yerde, ırmağın denizle birleştiği, sandalların denizden tekke yakınına kadar ilerleyebildiği bir mekânda kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Yine bu anlatıda dikkat çeken noktalardan biri,

verilen sözün tutulması gerekliliğidir. Ayrıca altından daha çok değer verildiği düşünülebilecek bir 'kazan' vardır. Bu, 'kazan'a kutsallık yükleme olgusu, Türk geleneğinin bir ürünüdür. 'Kazan'ın kutsallığı ise ocak kültüründen kaynaklanmaktadır. Bu kutsallaştırma eylemi Hacı Bektaş'taki yedi kulplu kazana yüklenen kutsama ile bugün de varlığını sürdürmektedir.

“Andan sonra malun bulunduğunu Teke begine bildirdiler. Teke begi dahı eyitdi kim:

'Ne hoş, biz burada İslam padişahı iken, bize virmeyüp kâfire niçün virdi?' didi. Bir kul gönderdi:

'Varun ol kimesneyi huzurıma alun, gelün.' didi.

Gelen kul girü gitmedi. Tekrar bir kul dahı gönderdi; ol dahı girü gitmedi. Günden güne ikiden üçden kul gönderdi idi. Hiçbiri girü gelmezdi. Heman varanlar Abdâl Mûsâ'ya derviş olurlar idi. Bu vechile tâ yaz olunca tamam beş yüz kul geldi. Bu gelen kullardan hiçbirisi girü gitmedi. Abdâl Mûsâ Sultan yanında olup kaldılar.

Teke begi dahı yaraklandı, yaylağa çıkdı. Abdâl Mûsâ Sultan dahı Teke begi Genceli'ye çıkdılar. Teke begi günde beşden ondan kul gönderür idi.

Diler ki Abdâl Mûsâ Sultan'ı getirde. Cem'i gönderdikleri sekiz yüz kadar oldu. Cümlesi Abdâl Mûsâ'ya derviş olup kaldılar; birisi gitmedi. Eşrafta olan karye halkı Teke begine şikâyet itdi. Teke begi dahı karye halkına eyitdi:

'Ev başına birer yük odun getirün.' didi.

'Ataşa atalım, gerçek er ise gelsün od'ı çiğnesün, geçsün. Ben de ana i'tikâd ideyün.' didi. Karye halkı ev başına birer yük odun hazırlayup cümlesini birikdirdiler; harman itdiler. Meger Teke beginün yanında bir kul kalmış idi; veziri idi.”

Abdâl Mûsâ'nın yanına giden çeri (asker) 'veli'liğe /ermişliğe (dinî değerlere, kutsal olana) savaşıklıktan daha çok değer vermektedir ki Abdâl Mûsâ'nın kerametlerini görüp onun yanında kalmayı seçmektedir. Teke beyinin verebileceği en ağır cezalara dahi katlanmayı göze almaktadırlar. Çünkü bu dönemde halen Moğol talanı sürmektedir. Az sayıda asker barındıran yöresel beylerin Moğol istilasına karşı koyabilecek güçleri yoktur. Bey küçük bir kıpırdanış içerisine girmeye kalktığında askerler, Moğollar tarafından cezalandırılacaklarını ve ordularının darmadağın edileceğini bilmekteydiler. Fakat tekkelerde dinî ibadetlerini yapan müritlere de müritlere de saygı duyan Moğollar; onlara ve onların yanındakilere asla zarar vermemektedirler. Yerel beylerin yanında kendilerini güvende hissetmeyen askerler de fırsatını bulduklarında tekkelere sığınmaktadırlar. Burada, askerlerin Teke beyinin emrini yerine getirmek yerine tekkede kalmayı seçmelerinin en önemli ve gerçek nedenlerinden biri bu da olabilir.

Karye (köy) eşrafının (ileri gelenlerinin) bu durumdan şikâyetçi olmaları ve bunu Bey'e iletmeleri de yukarıdaki tahmini güçlendiren ipuçlarından biridir. Henüz Osmanlı Beyliğine bağlı olmayan Teke Beyliği'nde tımar gibi gelişmiş bir ekonomik sistem yerleşmediğinden eşraf, köylü üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir ve bağda, bahçede, bostanda, tarlada, çobanlıkta kullanacağı kişilerin elinin altından kayıp gitmesine, tekkelere sığınmasına razı olmamaktadırlar.

Bu arada metinden anlaşıldığı üzere, ateşte yakarak cezalandırma işleminin, Ortaçağ Avrupa'sındaki gibi olmasa da, Anadolu coğrafyasında Müslüman beyler tarafından da kullanıldığını görmekteyiz.

Eyitdi:

'Buyur Sultanum, ben varayun, ol ışığı⁹ huzuruza getüreyüm.'didi. Geldi Abdâl Mûsâ Sultan'a:

'Çık ışık, pâdişâh kapısına varalum, suçlusun.'didi. Abdâl Mûsâ Sultan vezire eyitdi: "Adun nedir?" Vezir eyitdi:

'Seni gerçek er didiler. Adum dahı bilmezün.'didi.”

Buradaki 'ışık' ifadesi, seslenmesi, Abdâl Mûsâ'nın ve müridlerinin yöneticiler tarafından Sünnilik dışı inanca sahip oldukları için horlandıklarını, aşağılandıklarını, küçük görüldüklerini göstermektedir. Çünkü yöneticiler, Abdâl Mûsâ'yı saygı duydukları bir derviş olarak görselerdi; onu huzura getirmek yerine onun huzuruna çıkmak isterlerdi. Ayrıca Abdâl Mûsâ'nın, kapısına gelen vezire adını sorması karşısında vezirin verdiği yanıt da bu düşüncüyü desteklemektedir. 'Seni gerçek er didiler. Adum dahı bilmezün.' ifadesi, Abdâl Mûsâ'nın yönetenlerce gerçek velî olarak görülmediğini çok açık biçimde gösteren anlatımlardan biridir.

Tekrar Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Adun bize bağışla.'didi. Vezir eyitdi:

'Benüm adım Kirde Yusuf dur.'diyicek, Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi ki:

'Senün adun Kirde Yusuf ise benüm adum Köselen Musa'dur. Nice senün gibi Kirde'nün kılğısun sildim.'didi. Kirde Yusuf dahı:

'Kirde', bir çeşit pide; 'Köselen' de köseleyen, yani özelliğini, niteliğini, tanınımlığını ortadan kaldıran anlamına gelmektedir. Metinde 'Kirde', vezirin lakabı, 'Köselen' de Abdâl Mûsâ'nın lakabıdır. Fakat burada anlatıcı, bu lakaplardan yola çıkarak kinayeli bir söylemle -Nice senün gibi Kirde'nün kılğısun sildim.- Abdâl Mûsâ'nın, Vezir Yusuf'u aşağılamasını sağlıyor. Anlatıcının, gerçekte Abdâl Mûsâ ile Kirde Yusuf'un aralarında geçen konuşmayı olduğu gibi yansıttığı da düşünülebilir. Her iki durumda da Abdâl Mûsâ, büyük bir özgüvene sahiptir. Günümüz argo söylemindeki 'kek, kek gibi yemek, kekleme' söylemine denk düşen bir anlatımla karşı karşıya olduğumuz söylenebilir.

'İneyüm, şol kişi ne kişidir?'didi. Atından aşağı ineyim dirken, ayağı üzengiye geçdi. At depüp helak eyledi. Abdâl Mûsâ Sultan 'Hu'didi.

Turı geldi, cem'i fukarasıyla kalkdı. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi ki: 'Sizünle şöyle oynayalum kim, od'un yiründe çayır bitsin.'didi. Dahı:

'Beni seven yürisin.'didigi gibi cem'i dağlar ve taşlar ardınca kopdı bile geldi. Genceli şehrini basdı altına aldı.

At üstündeki Kirde Yusuf, atının herhangi bir nedenle ürkmesi sonucu ayağı üzengiye takılı kaldığı için ölmüş olabilir. Bu durum, Abdâl Mûsâ'nın kerameti sonucu gerçekleşmiş kabul edilerek dilden dile anlatılagelmiş olabilir. Olası durumlardan biri de olayın, Kirde Yusuf'un atını Abdâl Mûsâ'nın üzerine sürmesi sonucu atın şaha kalkması, Yusuf'un ayağının üzengiye takılı kalması biçiminde yaşanmış olmasıdır.

Olağanüstü anlatım özellikleri, burada da kendini göstermektedir. Ateşin çayıra dönüşmesi olgusu da Hz. İbrahim'in Nemrut tarafından ateşe atılması olayının benzeridir. Farklı yanı ise ateşin üzerine yürüme eyleminin bilinçli olarak yapılmasıdır. Abdâl Mûsâ ve müritleri semah tutarak Allah (Hu diyerek) adıyla ateşin üzerine yürürler. Abdâl Mûsâ'yı sevenler, yalnızca müritleri, sıradan insanlar değil; aynı zamanda cansız varlıklardır. Onun bir sözüyle bütün cansız varlıklar hareket etmeye, ardınca yürümeye başlar.

Meger ol şehirde bir koca karıcık var idi. Bir ineciği var idi. Ol inegün südini her zaman Abdâl Mûsâ Sultan'a götürürdi. Hemân anun evi kurtuldu, kaldı. Gayrısı cümle zir ü zeber oldu.

Abdâl Mûsâ'nın yerleştiği yerin köylüsü de ona pek itibar göstermemiştir. Köy halkından ona itibar eden, ineğinin sütünü veren bir tek yaşlı kadın vardır. O da dağın taşın yıkımından kurtularak iyiliğinin karşılığını almış olur. Bu olay ve yaşlı kadının kurtuluşu, Sodom'un yerle bir edilmesini, Nuh Tufanı anlatımını andırmaktadır. Dinsel önderin (peygamber, velî, ermiş vb) yaptıklarını anlamayan, uyarılarına aldırmayan toplumsal grup cezalandırılmaktadır. Yalnız içtenlikle inanmış, hiçbir kötülüğü olmayan kişiler, bu cezalandırılmadan kurtulurlar.

Fukara eyitdiler:

'Taglar bile yürüdi Sultanum.'didiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Tur tagım, tur! Senün yanında olsun bizüm mezarımız.'didikte tag turdı. Bu kez taşlar turmadı.

Girü geliyorlar, didiler. Abdâl Mûsâ Sultan dahı:

'Turmaz mısınız?'diyü Kara Çomak ile bir kez urdı.

Abdâl Mûsâ'nın dağa seslenişi ve 'senin yanında olsun bizim mezarımız' söyleyişi; yüceliği, aşılmazlığı, yol vermezliği gibi özellikleriyle kutsanan dağları yandaş, destekçi ve koruyucu olarak görme isteğinin bir sonucu olsa gerektir. Bu anlatım aynı zamanda Abdâl Mûsâ'nın en yakınında bulunanları,

tarikat ulularını, Abdâl Mûsâ'yı en iyi anlayanları da temsil eder. Çünkü taşların, onun emrine uymaması, menkıbevi anlatımda pek işlevsel görünmemektedir. Taş simgesinin emri duymayan, duymakta geciken ya da girişilen eylemi sonuçlandırmak düşüncesinde olan daha alt seviyelerdeki müritler olması ihtimali oldukça güçlü görünmektedir.

Taglar da sakin oldu ve kendi fukarası ile Teke begine vardılar. Teke begi bir yüksek yirden temâşâ iderdi. Hemân Teke begine togri yürüdiler.

'Belki tutayım.'didi.

Turmadı, kaçdı. Sultan, cem'i fukarasıyla ataşa girdi. Semâ tutdı. Ataş mahvoldı. Yirinde çayır bitdi.

Teke Beyi, dönemin diğer beyleri gibi savaşı, yüksekçe bir yerden yönetmektedir. Abdâl Mûsâ ve müridleri, Teke Beyi'ne doğru harekete geçtikleri ve güçlü konumda oldukları için olmalı ki Teke Beyi'nin kaçtığı anlaşılmaktadır. Abdâl Mûsâ'nın semah ederek ateşe girmesi olayı Teke Beyi'nin kaçmasından önce gerçekleşse; olay, Teke Beyi'ne bağlı askerlerin ruhanî güç karşısında Abdâl Mûsâ'yla savaştan kaçındıkları, Bey'in de yalnız kalması nedeniyle kaçtığı düşünülebilir. Ancak semah ederek ateşe girme olayı Teke Beyi'nin kaçmasından sonra gerçekleşiyor. O halde Abdâl Mûsâ'nın müritleri de silahlıdır ve güç onlardan yanadır. Ancak olayın sıralanışında bir düzensizlik olduğu varsayımı da bu tür anlatılarda her zaman mümkündür.

Teke begi turmadı, ormandan ormana kaçdı. Sonra çıkdı:

'Varayun, erün elin öpeyin. Erün işi keremdür.'didi.

Kalkdı, Sultân'a togrı vardı. Abdâl Mûsâ Sultân'a anun gelecegi ma'lum oldu. Kullarına eyitdi:

'Teke begini içinüze koman. Ol size beg olamaz.'didi.

Bunun kulları dahı gördiler ki begleri geliyor. Cümlesi çıgrışdılar, eyitdiler ki:

'Sen bizüm begimüz olamazsun. Biz begimüzi bulduk.'didiler.

Teke Beyi, savaş alanından kaçtıktan sonra dergâh/tekke sahibi bir erle uğraştığının bilincine varır. Feodal sistemin egemenlik sürecinde de -geçmişte olduğu gibi- dinsel inançlar, din adamları, kutsallıklarıyla tüm toplumu olduğu gibi yöneticileri de etkisi altında tutmaktadır. Bu gücü, siyasi ve askerî güçle birleştirebilen din adamları ya da yöneticiler, diğer din adamları ve yöneticiler karşısında görece daha başarılı ve uzun süreli egemenlik kurabilmektedirler. Fakat unutulmaması gereken bir durum da şudur: dinsel gücü kullanırken siyasi ve askerî gücü küçümseyen ya da doğru kullanamayanlar –İslam toplumlarında Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Baba İshak/Baba İlyas vb. gibi– siyasi erki ele geçirmekte başarısız olmuşlardır.

Teke Beyi de askerî üzerindeki siyasi erki, Abdâl Mûsâ'yla yaptığı savaşta kaybetmiştir. Bu erki yeniden ele geçirmek için Abdâl Mûsâ'yla anlaşma yapmak ister. Abdâl Mûsâ da Teke Beyi'nin bu planını tahmin eder ve önceden askerleri ve dervişlerini uyarır. Bu uyarıdan sonra Teke Beyi'nin, askerleri ile iletişime geçme girişimi başarısızlığa uğrar. Abdâl Mûsâ'nın uyarısı, müritleri ve askerler arasında Abdâl Mûsâ'nın her şeyi önceden bildiği –her şeyin ona malum olduğu yolunda- şeklinde yorumlanır.

Teke begi geldi, yüzün yire sürdi.

'Biz kendi bilmezligümüzle itdük Sultânım.'didi.

Teke Beyi'nin anlaşma isteği bu konuşmada açıkça ortaya konmaktadır. Teke Beyi, yenilgiyi kabullenmenin yanı sıra Abdâl Mûsâ'nın da dinsel ululuğunu kabul etmiştir.

Abdâl Mûsâ Sultan nutka gelüp eyitdi ki:

'Okun atdık, yayın yasdık. Atılan ok girü gelmez. Başuna yarak eyle.'didi. Teke begi eyitdi:

Abdâl Mûsâ, Teke Beyi'nin pişmanlığına pirim vermez, onu affetme yoluna gitmez. Burada Abdâl Mûsâ'nın tasavvufi kimliğinden çok savaşı/askeri ve siyasî kimliği ve bakış açısı kendini göstermektedir. Çünkü tasavvufi kimliği ön plana çıkan mutasavvıfların/erenlerin –yaşananlar her ne olursa olsun– genellikle affedici oldukları gözlemlenmektedir. Burada Abdâl Mûsâ'ya göre atılan ok geri gelmez, iş işten geçmiştir ve Teke Beyi, kendisine yeni bir asker/ordu kurmalıdır.

'Hay Sultanum kıyma. Ne dilerseñ dile.'didi. Sultân eyitdi:

'Ne dileyeyin; dünyada dünyan yok, ahrette ahretün yok.'didi.

Teke begi eyitdi:

'Şimden girü bize yürimek yok.'

Oğlı Halil Beg'e padişahlık emanetini ismarladı.

Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Bizüm sağlıgumuzda anun üzerine hiç kimesne gelmesün.'

Teke Beyi'nin tüm yalvarmalarına, yakarmalarına karşın Abdâl Mûsâ, “dünyada dünyan yok, ahrette ahretün yok” diyerek Teke Beyi'nin özrünü kabul etmediğini bir kez daha gösterir. Teke Beyi, artık beylik yapamayacağını anlayınca, beyliğin hiç olmazsa oğluna verilmesi ricasında bulunur. Abdâl Mûsâ da kendi yaşadığı sürece bu isteği yerine getireceğini belirtir.

Bu bölümde, beylik kurumunun babadan oğla geçmesi kuralına uyulmayabileceği, fakat Abdâl Mûsâ'nın da bu kuralı bozma taraftarı olmadığı yargısı çıkarılabileceği gibi; aynı zamanda beylik kurumunun babadan oğla geçmesi kuralının din ulularınca bozulabileceği yargısı da çıkarılabilir.

Teke begi İstanaz şehrine yetdi. Seherden kalkup gitdi. Abdâl Mûsâ Sultan namaz vaktinde turı geldi. Gördi kri bir Kara Canavar yir kazup çağırur.

Kara Abdal'a buyurdi:

'Baltanı bile, getir.'didi. Kara Canavarı gösterdi.

'Eyle kim segirt. Teke beginnün ruhudur. Evliyâyâ yetiştirmeyeliüm.' didi. Kara Abdal dahı kogarak ol canavarı, yetişüb depeledi. Meger ol vakt Teke begi Döşeme Derünü'nda Antalya'ya gider iken atı sürçdi, andan yıkıldı. Başı daşa tokundi, helâk oldı. Leşini Antalya'ya getürdiler.

Hikâye anlatımında kopuklukların bulunduğu, neden sonuç ilişkisinin pek düşünülmediği anlatımlar, bu kısımda kendini iyiden iyiye hissettirmektedir. Birbirinden bağımsız olaylar, sanki sonradan öğrenilen olaylarla bir araya getirilmiştir. Hikâye anlatıcısının Abdâl Mûsâ'ya olağanüstü nitelikler verme kaygısı içinde olduğu gözlerden kaçmamaktadır.

Bir önceki paragrafta Abdâl Mûsâ ile Teke Beyi'nin asgari bir anlaşmaya vardığı sezilirken bu bölümde Teke Beyi'nin ruhunun evliyâyâ yetiştirilmeme nedeni anlaşılmamaktadır. Büyük olasılıkla Teke Beyi, Antalya'ya giderken yaşadıklarının verdiği sıkıntı ve dalgınlık sonucu atının ayağı sürçmüş, bey kendisini kontrol edemeyerek düşüp başını taşa vurmıştır. Öğrenilen bu olayı da Abdâl Mûsâ'nın kerametine bağlama ihtiyacıyla olay, hikâyeye katılmıştır.

Oğlı babasınun halini gördi.

Buna n'oldı, diyü sual eyledi. Yanında olanlar, halini bir bir bildürdiler.

Abdâl Mûsâ gerçek er imiş, şöyle oldı, didiler. Halil Beg eyitdi:

'Bu hod er okına ugramış.'didi.'Ol, benüm babam olsun şimden girü.'didİ. Hemanol, nice askerün alup kalkdı. Abdâl Mûsâ Sultan'a geldi.

Abdâl Mûsâ Sultan'ın elin öpdı. Eyitdi:

'Ne itdi ise babam itdi. Benüm anda suçum yokdur, Sultân'um.'didi. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Var otur aşğa. Bizüm sağlıgumuzda korkma ogul!'didi.

Halil Beg fikr itdi:

'Abdâl Mûsâ Sultan oğluna vezir olmasa begligün idemezin.' didi. Padişah iken Sultanvezir eylediler.

Teke Beyi'nin oğlu, bu gelişmeler sonrasında Abdâl Mûsâ'yı karşısına almak yerine, onun desteğini alarak babasının yerine beylik yapmayı tercih eder. Ayrıca Abdâl Mûsâ'nın huzuruna giderken onun kendisini nasıl karşılayacağından da kuşkuludur. 'Halil Beg fikr itdi.' ifadesinden sonra ona atfedilen yorum, Abdâl Mûsâ'nın Teke Beyliğindeki gücünü göstermesi bakımından da oldukça önemlidir.

Andan sonra Abdâl Mûsâ Sultan kalkdı, hareket idüp taga çıkdı. Rodos Cemeatine, Rodos çomagın atdı. Erenlerine selam virdi. Erzâde Menteşe bazârından nesi var ise devşirdi. Evine vardı. Degirmene zahire gönderdi. Öginen unı tez etmek bişirün. Eve âdem geliyor.' didi.

Teke Beyliğinin ticari ilişki içinde bulunduğu bir beylik de Menteşeoğulları Beyliğidir. Abdâl Mûsâ da yalnız teke ilinin sınırları içinde durmamakta, Rodos'ta yaşayan Hıristiyanlarla, Rodos ileri gelenleriyle ve din ulularıyla da iyi ilişkiler kurmaktadır. Bunların memleketlerine kendisi gidip konukları olduğu gibi, onları da kendi dergâhında ağırlamaktadır. Konuklarını iyi ağırlamak için gerekli hazırlıkları yapar.

Bu yana Abdâl Mûsâ geldi. Durdı, yirden bir taş aldı, eyitdi:

'Erenler, bir bir taş götirelim.'

Sekiz yüz abdal taş götürdiler. Üç çatal bir ağaç bile kopdı. Gitdiler. Bu yana Ahmet, evinde yemek ısmarladı.

Abdâl Mûsâ'nın dervişlerinin hiç de azımsanacak sayıda olmadığını görmekteyiz. Sekiz yüz dervişi bulunan Abdâl Mûsâ'nın önemli bir güç olduğunun kanıtlarından biri de yerden taş alma simgesidir. Değilse burada Abdâl Mûsâ'nın yerden taş almasının, dervişlerinin her birine de yerden taş almalarını öğütlemesinin bir anlamı yoktur. Abdâl Mûsâ, dervişlerine, kendi güçlerinin farkına varmalarını sağlamak amacıyla da olabilir.

Hazırlan diyüp kendüsi karşı çıkdı. Eyitdiler kim:

'Ahmet divâne oldı. Gözedün, kande gider.' didiler.

Gözetdiler Ahmed'i, taga karşı gitdi. Ahmed'ün gitdiği yana yola baktılar ki bî-nihâye âdem geliyor. Vardı Ahmed bunların elin öpdi, önine düşdi.

Geldiler evinün önine. Abdâl Mûsâ Sultan elindeki taşı yire bıraktı. Bu üç çatal ağaç dahı anda karar itdi.

Abdâl Mûsâ Sultan ol ağacın dibinde oturdılar. Hep gelenler ellerindeki taşı yire bıraktılar. Andan sonra yimek getürdiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Yimek yiyelüm, gelün.' Ahmed geldi. Yimek yidiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Ahmed, siz hocalığı tamam itdinüz. Şimden girü adun Hoca Ahmed olsun. Şu araya tekke ve matbah yap!' didi. 'Senün nasibün ayagina gelsün.' didi.

Nitekim Abdâl Mûsâ'nın anlatmak istediğini anlayan tek dervişin Ahmet olduğu burada görülmektedir. Abdâl Mûsâ'nın tekke yapmasına izin verdiği tek kişi derviş Ahmet, artık Hoca Ahmet olmuştur. Ele taş alma gücün simgesi ise elden taşı bırakma da bu gücü kullanmama; dosta dostça, düşmana düşmanca yaklaşma anlamlarını taşımaktadır. Tekke kurma becerisi, yeteneği, ustalığı kazanan derviş, öğretmenin/hocasının/pirinin üstü örtük/gizli söylemlerini anlayan kişi olmalıdır. Yani aslında kafası çalışsan, anlayışlı, sorumluluk alabilecek yetenekte olması gerekmektedir.

Oradan Abdâl Mûsâ Sultan kalkdı. Yarış Çam'a kondı. Bir âdem kısrak yidiüp gider. Abdâl Mûsâ Sultan:

'Kanda gidersün?' didi. ol âdem eyitdi: 'Şu kısraka aykırı iletirin.' didi. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Aykır ıssına ne vireceksün? Bize vir. Sana gülbenk idelüm. Murâdun hasıl olsun.' didi.

Abdâl Mûsâ Sultan gülbenk eyledi:

'Var imdi, hâcetün kabul oldı. Taycagızun sakla.' didi. Meger bunun iletcegi bir yağlı çörek idi.

Abdâl Mûsâ'nın keramet ehli olduğunu gösterme amaçlı olağanüstülüğün bulunduğu bir anlatımla daha karşı karşıyayız. Abdâl Mûsâ'nın gülbankıyla/nefesıyla kısırağın bir ağırla çiftleşmesine gerek kalmaz. Benzer bir anlatım Hacı Bektaş ile Yunus Emre arasında geçen rivayette de vardır.¹⁰

Bir sâ'atden sonra bir kâfir geldi. Selâm virdi.'Getür kâfir. Şarabun içelüm.'didi. Kâfir eyitdi: 'Bu sana yaramaz, Sultanum.' didi.Üç kerre 'getür' didi. Âhiri abdallara getürün şerbeti içelüm, didi. Abdallar kalkdılar, getürdiler. Kâfircik dahı bile geldi. Şarabun yanına oturdu. Kadehin eline aldı. Abdâl Mûsâ Sultan abdallara:'Getürün keçküllerinüzü.' didi.Abdallar keçküllerini getürdiler. Tulumdan şarâbı sika sika çıkardılar. Gördiler ki tulumdan çıkan bal olmuş.

Kâfir eyitdi:'Behey abdallar, ben bunı kendü elimle şarab toldurdum idi. Siz bunı bal eyledinüz.' didi. Abdalun birisi eyitdi:'Aç gözün kişi, bunlar gayb erenleridür.' didi.

Kâfir didi kim:'Dininüz ne dindür? Abdâl Mûsâ Sultan:'Dininüz Muhammed dinidür. İman getür.' didi.Kâfir iman getürdi. Müselmân oldı. Balı çörek ile yidiler. Kalkdılar üç kez semâ'a durdılar. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

Abdâl Mûsâ'nın bir başka kerameti daha dile getiriliyor. Ancak burada gösterilen keramet, bir kâfirin (Hıristiyanın) Müslümanlaştırılmasına yöneliktir. Ancak bu Müslümanlaştırma kılıç zoruyla değil, dinî güç kullanma yoluyla olur. Müslümanlaştırma eyleminin kutsanması ise semah dönme ritüeliyle gerçekleştirilir. Sünni İslam'ın benimsemediği/cihat anlayışıyla hiç uyuşmayan bir Müslümanlaştırma eylemi kendini göstermektedir.

'Bu çamın kabuğu her derde derman olsun.'didi.

Bu çam, yukarıda sözü edilen ve Abdâl Mûsâ'yla birlikte yürüyen 'Üç çatal bir ağaç' tır. Fakat hikâye anlatımının yetkin olmamasından kaynaklı olarak bu cümlelerin neyi anlattığı ilk anda pek anlaşılıyor. Neden durduk yere bir çamdan söz edildiği noktasında ilgi kurulamıyor. Daha önceki anlatımda da yürüyen ağacın çam ağacı olduğuna ilişkin bir ifade de bulunmuyor.

Çam kabuğunun her derde derman olması isteği değerlendirildiğinde de şöyle bir durum karşımıza çıkıyor: Çam ağacının kabuğunun soyulması, ağacın gelişmesini engellemez. Tersine gelişimine, gövdesinin kalınlaşmasına yardımcı olunur. Yani çam ağacının Abdâl Mûsâ tarafından kutsanmasıyla köylüler tarafından ağaca zarar verilmemesi sağlanmış olmakta; aynı zamanda çam ağacı kabuğunun soyulmasının teşvik edilmesiyle de ağacı doğal gelişimine katkı sağlanmış olmaktadır.^{11*}

Andan göçdiler, gitdiler. İncirli eve yetdiler. Öte ucında devletlü Veli Dede binâ yapar idi. Bir ağacı kısa geldi, yetişmedi. Ona çalışurlar idi. Abdâl Mûsâ Sultan selâm virdi. Didiler ki:'Sizün de begünüz var mıdur?' Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Leşkerün begi olmaz mı?'didi. Bunlar eyitdiler ki:'Biz de bilelüm leşkerün begi var idügin. Bu kısa gelen dügeri çeksün, uzadsun.'didiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Bu babuçu kadar gayretimüz yok mıdur? Bir göni çeke çeke uzadur. Babucı diker sürete getürür.'didi. Şöyleçekün diyüp yapışdılar. Ağacı ekdiler. Zâti ağaç ne kadar ihtiyaç idi ise ol kadar dahı uzatdılar.

Dikkat edilmesi gereken özelliklerden biri de Abdâl Mûsâ'nın dervişlerinden leşker yani asker olarak söz edilmesidir. Abdâl Mûsâ'nın yaşadığı dönem de dâhil, Anadolu Selçukluları ve Beylikler döneminde, Sünni İslam dışı tekkelerdeki dervişler, savaşı nitelikler de taşımaktadır. Bu tekkelerden ahilere

ait olanı hakkında İbn-i Batuta şu bilgileri vermektedir: “Ahiler Anadolu’da Türkmenlerin yaşadığı her kentte, beldede ve köyde bulunmaktadır. Ahiler, yabancılara(konuklara) yakın ilgi gösterirler; konukların yiyecek içeceklerini sağlarlar; diğer gereksinimlerini karşılamaya özen gösterirler. Öte yandan buldukları yerlerdeki zorbalara yola getirirler; herhangi bir nedenle zorbalara katılan kötülere ortadan kaldırırlar.”¹²Ahmet Yaşar Ocak da Sarı Saltık incelemesinde bu konuyla ilgili olarak şöyle der: “Onun cihad ve gazaları hem kâfirlere hem de cinler ve cadılara karşıdır.”¹³Bu dönemin mutasavvıflarının -Mevlânâ ve Hacı Bektaş hariç- savaşı nitelik taşımalarının en önemli nedenlerinden biri, 1240 yılındaki Babalılar Ayaklanması ile şu ya da bu şekilde -düşünsel, dinî, pratik- ilişkilerinin bulunması olsa gerektir.

Cümlesi bunun eline ve ayağına düşdiler: ‘Sultanum, ne ister iser virelüm.’didiler. ‘Heman bize incir getirün.’didi. Bunlarvardılar, incir getürdiler. Dökdiler orta yire, sanasun bir çec oldu. Üşdiler başına, inciri yediler. Abdâl Mûsâ Sultan su istedi. Meger bunların suları ırakdan gelür idi. Ev ıssı eyitdi: ‘Devletlü, geldün, yetişdün, el-hamdüli’llah. Bize suda da himmet eyle, efendüm sultanum. Suyumuz ırakdan gelür.’didiler.

Abdâl Mûsâ Sultan yumruğun yire urdı. Ol yirden bir a’lâ su çıkdı. İçdiler, kalkdılar gıtdiler. Bunlar incirün döğmesini devşirdiler, saydılar, sekiz yüz döğmedür. Abdâl Mûsâ Sultan denüzden çomagın aldı. Yine seher vaktinde eve geldüler, indiler.

Yukarıdaki bölümde Abdâl Mûsâ’nın kerametlerinden ikisiyle daha karşılaşıyoruz. Velâyetnamelerin temel niteliği de bir ‘velî’nin olağanüstü niteliklerini aktarmaktır. Bir yere ayağını, elini, yumruğunu, asasını vurarak oradan içilebilir nitelikte su çıkarma ritüeli peygamberlere de velilere de atfedilir.^{14**}

Birkaç abdal aldı vardı. Bir taşdan iki desti çıkardı. Meydâna getürdi. Birisün oğluna virdi ve birisin Kızıl Deli Sultân’a virdi.

Buradaki anlatıma göre Abdâl Mûsâ’nın bir oğlunun olduğu, aynı zamanda kendisinin müridi olduğu ortaya çıkıyor. Kızıl Deli Sultân (Seyit Ali Sultan)’ın da Abdâl Mûsâ’nın müritlerinden olduğu anlaşılıyor. Fakat Kızıl Deli Sultân(Seyit Ali Sultan) Velayetnamesi’nde Kızıl Deli, Hacı Bektaş’ın kendisiyle doğrudan görüşür, pîr’den el alır.¹⁵ İrene Melikof ise Hacı Bektaş ve Balım Sultan ilişkisini belirtirken Seyit Ali Sultan hakkında şunları dile getiriyor: “1501’de, II. Bayezid, Balım Sultan’ın post-nişin olduğu Seyit Ali Sultan Tekkesi’ne katılışında, onu da Pîr-evi’nin, yani Hacı Bektaş köyü tekke’sinin yönetimine atadı. Bu sultan, Hacı Bektaş Tekkesi’ne yakınlığını daha yeni göstermiş, dergâhı ziyaret ederek kubbesini kurşunla kaplatmış ve selefleri gibi Hacı Bektaş Tekkesi’ne bağışlarda bulunmuştu. Balım Sultan’ın Tekke’nin başına getirilmesiyle, bu dergâhla Dimetoka’daki Kızıl Deli dergâhı arasındaki bağ güçlendi.”¹⁶ Trakya’ya geçen ve Anadolu’da menkıbeleri unutulmuş Kızıl Deli Sultân, daha sonraki dönemlerde yeniden öğrenilmesinden sonra geleneğe yeniden eklenmiştir.

Ve kırk nefer abdal virdi. ‘Hacı Bektâş Hümkâr’un üzerine türbesün ve tekkesün ve furunun ve matbahun yapun ve dai’resün ırakdan havlıya alun. İçine bakçe dikün. Her ağaç yemiş virince turun, kulluk eylen. Her ağaç yemiş virdükde, her biründen alun getirün, meydana dökün; meydan toptolu olsa gerekdür.’

Abdâl Mûsâ’nın bu girişiminin Hacı Bektaş dergâhının kurumsallaşmaya doğru atılan ilk adım olduğu söylenebilir; her ne kadar asıl kurumsallaşma Balım Sultan zamanında gerçekleşse de. Melikof’un incelemesine göre türbenin ilk yapım, Orhan gazi zamanına denk gelmektedir. O, türbeyi yapma işinin Yanko Madyan adlı mimara verildiğini belirtir.¹⁷Velayetnâme’ye göre ise bir dergâh için gerekli olan türbe, fırın, mutfak ve tekkenin eksiksiz olarak tamamlanması için gerekli her şeyin yapılması emrini Abdâl Mûsâ verir. Uzunca bir süre de bu dergâha hizmet etmeleri gerektiği, dikilen ağaçların çokça meyve vermesi gerektiği ifadesinden anlaşılmaktadır. Ancak Osmanlı sultanlarınınHacı Bektaş’a ilgi duyup türbesini onarttırmaları, Abdâl Mûsâ’nın ya da bir başka Bektaşî ereninin yaptığı hizmeti gölgelemez.

Abdallar dahı size cevap diseler gerekdür.'Ol söze bakman; dikün kim, Hünkâr ölüp geldigümüz vakt üç nesne emanet koyup dururuz. Size virsünler, alun gelün.'didi.

Ammâ yerün bilmediler. Sultân'a abdal gönderdiler, geldi:'Sultânım, sizün buyurdıgunuz emanetlerün yirini kimesneler bilmediler. Yine bizi size saldılar. Nerede ise diyüvirün.'didi.

Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Bir evin un anbârundadır; ol sarı 'alemdür. Birisi Mermer Çerağdur; Hacı Bektâş Hünkâr'un öninde yanmışdur. Birisi Yeşil Fermândur; ol kadar. Ol, Sarı İsmâ'il'dedür. El uzada, abdal gelinceye kadar Sarı İsmâ'il göçdi. Defin eylediler. Kabrini tenhalayup üzerine vardı:

'Yâ Sultan Sarı İsmâ'il, benüm hizmetüm Hünkâr'a geçmedi. Yeşil Fermânı senden istediler. Ne buyurursın?'didükde, Sarı İsmâ'il Sultan, kabri içinde 'yed-i beyzâ' gibi bir eliyle sunuvirdi. Abdal, alup 'Allah'a ismarladık'diyüp geldi. Hacı evinde Kızıl Deli Sultan'a Yeşil Fermân'ı virdi.

Bâkî anda olan Mermer Çerağî ve Sarı Alem'i virdiler. Kızıl Deli Sultan hazretlerine emanetleri teslim eyledi.

Abdâl Mûsâ Velayetnâmesi'nin yazıldığı dönemdeki Abdâl Mûsâ dergâhı ile Hacı Bektaş dergâhı arasında bir mücadelenin olabileceğine işaret eden anlatımla karşılaşıyoruz bu bölümde. Hacı Bektaş dergahında bulunan 'sarı alem, mermer çerağ ve ferman'ın asıl sahibi olarak kendilerini gören Abdâl Mûsâ dergahı postnişinleri, kendilerine dayanak yaratmak için Velayetnâme'den güç bulma yoluna gitmiş olmalılar. Hacı Bektaş'ın en yakınında bulunan Sarı İsmail'in kabirden elini uzatarak 'yeşil ferman'ı vermesini de Abdâl Mûsâ'nın kerametine bağlama gereği duymuş olmalılar. Bu bölümün başındaki "Abdallar dahı size cevap diseler gerekdür." ifadesi, yukarıda belirttiğimiz çekişmenin açık söylemidir. Bu söylem, Hacı Bektaş dergahındaki abdalların, Abdâl Mûsâ dergâhının abdallarıyla bilgi, keramet bakımından yarışamayacağını anlatmaktadır.

Sarı İsmail'de olduğu belirtilen ferman, bir şekilde ele geçirildikten sonra ya da yeniden bir ferman çıkarıldıktan sonra Hacı Bektaş postnişinlerinde bulunan 'sarı alem ve mermer çerağ'ın Abdâl Mûsâ dergahı dervişlerine teslim edilmiştir de denebilir.

Andan sonra Abdâl Mûsâ Sultan kalkdı. Deniz kenârına indi ve didi ki:'Buraya leşker geliyor. Karıncıkları açdur. Dahı bir şikârcık sunmadılar. Karıncıkların toyuralum.'didi.Bir sâ'atden sonra denüzden bir gemi zuhûr itdi. Geldiler, dergâhı görince,'Hay bunda abdallar var ancak.' didiler. Gemiden çıkan kişiler, abdalların yanına gelüp:'Ey abdallar, ne ararsunuz?'didiler. Abdallar didiler ki: 'Bunda gerçek er vardır. Size muntazırdur.'didiler.

Abdâl Mûsâ'nın ve dervişlerinin Teke ili dışında başka bir mekânda –muhtemelen Ege kıyılarında – yerleştikleri, yeni bir tekke kurdukları söylenebilir. Denizcilerin dergâhı görüp şaşırmaları, bu bölgede ne aradıklarını sormaları; bir dergâh kuracak kadar uzun, denizcilerin uğradıkları bir yere yeniden gelişleri kadar da kısa bir zaman diliminin geçtiğinin göstergesidir. Abdalların cevabı, Abdâl Mûsâ'nın bu bölgeye bilinçli olarak gittiğini gösterir. Anadolu'nun değişik bölgelerinde faaliyet gösteren Beylikler, buranın Türkleşmesini, Müslümanlaşmasını sağlamaktadır. Özellikle denizcilikle ünlenen Aydınogulları'nın deniz gücünden yararlanmak, bölgedeki Türk varlığının selameti açısından önemlidir. Abdâl Mûsâ da muhtemelen bu durumu fark ettiğinden, birliktelik sağlamak amacıyla Umur Bey'le iletişim kurmuştur.

Bunlar dahı sürüp erün nazârına geldiler. Ocak'da erün haranısun gördiler. Bunlara az görindi. Didiler ki:'Hay Sultanım, bu yimek sizün leşkere mi yeter, bizim leşkere mi yeter?'didiler.

Abdâl Mûsâ Sultan kalkdı. Haranının yanına vardı, kepeçyi eline aldı:'Din imdi abdallar; bunları siz üleşdirün.'didi.Bunlar tamam kırk bin er idi. Abdallar yimeği üleşdirdiler. Dahı yetişmeyenine tekrar yine üleşdirdiler. Yimek cümlesine yetişdi. Karınları toyduktan sonra önlerinden yimek dökülüp kaldı.

Yeter Sultanım, didiler. Abdâl Mûsâ Sultan kepeçyi haranının üzerine kodı, geri çekildi. Abdallar gördiler ki haranı yine evvelki gibi dolup turur; hiç eksilmemiş. Abdalun birisi didi ki:'Niçün girü çekildinüz? Hey gaziler gelin görün, haranı tolu durur. Siz bu harandaki yemekleri birinüz yirüz sanurdunuz. Yine toptoludur.' Geldiler gaziler temâşâ eylediler. Bildiler ki bu er gerçek velidür. Gazi Umur Beg geldi didi kim:'Şimden girü biz sana çağırırız efendüm, himmet eyle!'didi.

Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Bir börk getirün. Umur Beg'e giydirelüm.'didi. Bir kızıl börk getirdiler. Umur Beg'ün başına giydirdiler.'Gaziler, şimdengirü

buna Gazi Umur Beg din.'didi.

'Varsun bu beg de gazi olsun gayrî. Şimden sonragazilik virüp dururuz.'didi. Gazi Umur Beg eyitdi:'Bize bir yadigâr virün Sultanum.'didi. Bu gaziler kalkdılar:'Gider misün baba?'didiler.

Kızıl Deli Sultan işaretle 'Giderün.'didi.Abdâl Mûsâ Sultan çağırıp bir ağaç kılıç sundı. Kızıl Deli Sultan aldı, öpdi başına kodı. Andan sonra yürüdiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Din imdi, hiçbir yire gitmen. Doğrı Boğaz Hisarı'na varun. Üzerine düşün. İkdam idün. Alırsınız. Boğaz Hisarun alduktan sonra Rumeli'n size virdüm. Önünüzze kimse turmasun.'didi.

Abdâl Mûsâ, Umur Bey'le buluşup tanıştıktan, ona ve askerlerine kerametini gösterdikten sonra onunla iletişim sağlamış olur. Gerçekten de Umur Bey, Aydınogulları beylerinden olup Ege'de, özellikle denizcilikle meşhur, bazı Bizanslı yöneticilerle de sıkı ilişkileri bulunan tarihi bir kişiliktir. Yaşadığı dönem, Velayetnâme'de ifade edilen durumla da örtüşmektedir.

Seyit Ali Sultan (Kızıl Deli Sultân)'ın Umur Bey'le Trakya'ya gidişi, yalnızca Umur Bey'in isteğiyle olmasa gerektir. Çünkü bir derviş, ancak dergâhta olgunlaştıktan sonra şeyhinin icazet (yeterlilik izni) vermesiyle başka bir mekâna gidebilir, orada tekke kurabilir. Seyit Ali Sultan da daha önceki -Hacı Bektaş'a giderek yeşil ferman, sarı alem ve mermer çerağı Abdâl Mûsâ'ya getirme başarısını göstermiştir. -çalışmaları ve hizmetleriyle kendini kanıtlamış, olgunlaşmış, erginlenmiştir. Bu nedenle Seyit Ali Sultan, şeyhinden izin (icazet) alma için önüne çıkan önüne çıkan fırsatı değerlendirmek istemiş, bu dileğini de Umur Bey'e bildirmiş olabilir.

Abdâl Mûsâ'nın Seyit Ali Sultan'a verdiği tahta kılıç ritüeli, Sarı Saltık Velayetnâmesi'nde de Ahmet Yesevi'nin menkıbevi yaşam öyküsünde de görülmektedir. Samimi mümine, ikrar verene hiçbir zararı dokunmayan, yani onları kesmeyen simgesel bir kılıçtır. Ancak aynı zamanda da münkir karşısında çelik kılıçtan daha keskin bir kılıçtır. İman etmeye davet edilen kişi, karşısındaki kişinin elinde bulunan tahta kılıcın kesmeyeceğini düşünerek tahta kılıcı kişiye saldırrı ya da ikiyüzlülük yaparsa; kılıç evliyanın kerametıyla en keskin kılıçtan daha keskin bir hale gelir.

Abdâl Mûsâ, ilk hedef olarak Bizanslılar tarafından İstanbul Boğaza'nın kıyısına kurmuş olduğu hisarı gösterir. İkinci hedef ise Rumeli, yani Trakya'dır. Rumeli ifadesinin Trakya olduğu, Seyit Ali Sultan'ın yaşadığı, kerametlerini sergilediği mekânların Trakya'da olduğu, Seyit Ali Sultan Velayetnamesi'ndeki anlatımlardan çıkarılabilir. Bu durum, Abdâl Mûsâ Velayetnamesi'nin yazıldığı dönemdeki adlandırmayla doğrudan ilişkilidir. Hâlbuki Abdâl Mûsâ'nın yaşadığı dönemde Rumeli ifadesi Anadolu toprakları için kullanılmaktadır.

Bir gün Abdâl Mûsâ Sultan sabahın turdu:'Abdallar, size bir kişi geliyor. Gafil olman.' Abdallar eyitdi:'Nice idelüm Sultanum?'didiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:'Şöyle urun ateşi, tekeye muhkem kızsun ve matbaha ateş eylen. Koyu koyu tütünler çıksun ve suyu sık sık ulaşırun. Carunuz çekün, her erkânunuz teknil olsun. Ol gelen adama sofrâ döşen.'

Bir bir bakdılar gözetdiler. Bir kişi ahşama yakın geldi. Abdallara eyitdi:'Abdallar, imdi sizünle üç gün üç gece yimek yimeyelim, oturahm.'didi. Olgün yimek gelmedi. Sabah furuna, matbaha bakarlar idi, yimek gele diyü. Üç gün bu hal üzre yimek gelmedi. Dördüncü gün oldu. Bu konuk acıkdı. Birbirine danışdılar:'Buna gerçek velî diyü geldik. Her dil buna müsahhardur. Biz buna Farisî dilince söyleyelüm.'didi. Eyitdiler:'N'ola şöyle (Acem dilince) dile geldi, eyitdi:

Âteş-i kerem âb-ı bisyâr na-ân nişt hûş Abdâl Mûsâ est'(Abdâl Mûsâ bir âteş-i keremdir. Bu âteşi fazla su ile söndürmek doğru değildir)didi.

Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi:

'Ez-miyân-ı der-miyân hezâr eşrefi Pîr hadd-i Abdal Kef est'(Paralardan biri Eşrefi abdalın avucu içindedir)didi.

Abdâl Mûsâ'nın ve dergâhının, belki tasavvufi gelenek içinde daha üst makamlardan biri tarafından sınanması, denetlenmesi durumuyla karşı karşıyayız. İran diyarından Eşrefi tarikatından gelen abdallar, kendi kerametlerini gösterip Abdâl Mûsâ'yı ve dervişlerini de kerametleri bakımından ölçeceklerdir. Fuat Köprülü'nün, İrene Melikof'un, Ahmet Yaşar Ocak'ın ve konunun diğer uzmanlarının birleştiği durumlardan biri, Türklerin İslamiyet'i ve tasavvuf düşüncesini büyük ölçüde İranlı mutasavvıflardan öğrendikleridir. Ayrıca Melikof, Anadolu erenlerinin uzunca bir dönem, İranlı öğretmenleriyle iletişimlerinin sürdüğünü de belirtmektedir. Anadolu'ya Horasan'dan gelen dervişler -örneğin Hacı Bektaş Velî- (Abdalan-ı Rum) Anadolu dervişlerinin karşı koymaları, sınamalarıyla karşılaşılırlar.

Abdâl Mûsâ'nın"Şöyle urun ateşi, tekeye muhkem kızsun ve matbaha ateş eylen. Koyu koyu tütünler çıksun ve suyu sık sık ulaşırun. Carunuz çekün, her

erkânınız tekmi olsun. Ol gelen adama sofraya döşen.” ifadesi de İran’dan gelecek konuklara dervişlerinin özen göstermeleri gerektiğinin göstergesidir. Abdâl Mûsâ, tekkenin bayağı ısıtılmasını, gelenlere sürekli sıcak su yetiştirilmesini istediğine göre bu ziyaret, kış aylarında gerçekleşmektedir. Hiçbir konuda eksiklik bulunmamasını, bol bol da yiyecek verilmesini buyurur.

Abdal Kef’in cân başına sıçradı. Turı geldi. Çıkdı, vardı. Altını bir tersün (pisliğin) altına kodı, geldi. Didi kim: 'Altun yokdur.' Abdâl Mûsâ Sultan eyitti: 'Varun abdallar, boku boka katdı.' didi. Öylediyicek heman kalkdı Acem, altını getürdi.

Abdâl Kef'in bir başka sınamasıyla daha karşılaşan Abdâl Mûsâ'nın bu işin üstesinden gelmesi bir yana, para, altın gibi dünya nimetlerine de hiç değer vermediği 'Boku boka kattı.' ifadesiyle dile getirilir.

'İşde Sultanum artık yokdur.' didi. Abdâl Mûsâ Sultan: 'Varun abdallar, bunı hep ni' mete virün, hiçbirisün erteye koman.' didi. Vardılar abdallar bunı hep pirince, yağa virdiler. Bir günde yedi kerre yimek bişirdiler. Zerde bişirdiler. Zerdenün balı ve yağı dükendi.

Abdâl Kef'in pislik içine sakladığı altının tümü tekkedekilerin zorunlu ihtiyaçlarına harcanır. Fakat tekkeye o kadar gelen giden vardır ki, bir günde yedi kez yemek pişirme zorunluluğu doğar. Burada ilginç bir durumla daha karşılaşmaktayız. Zerde pilav yapımında zerdenin içine bal katılmasıdır.

Abdâl Kefi gussalandı. Aşçı didi: 'Ne gussalanırsun?' didi. 'Bunda hikmet vardır. Efendimize görinelüm.' didi. 'Görelüm ne buyurur?' didi. Abdâl Mûsâ Sultan eyitti: 'Ne gam çekersünüz? Varun fılan punardan bal alun. Şu punardan yağ alun. Getürün yimek bişürün.' didi. Yimek bişürdiler, yidiler. Sofra kalkdıktan sonra Abdâl Mûsâ Sultan eyitti: 'Bal, yağ olup akarlar mı punarlar?' eyledi kim: 'Akarlar Sultanum.' didiler. 'Gelün, biz de varalum görelim.' didi. Kalkdılar, hep punar üstüne vardılar. Abdâl Mûsâ Sultan eyitti: 'Yine su olun eyle kim.' didi. Abdallar çağrıdılar 'Kon bal, yağ aksun Sultanum.' didiler. Abdâl Mûsâ Sultan eyitti: 'Şahin yuvası olur, eyle kim kon su olsun.' didi. Abdallar tınmadı. Su akdı.

Abdâl Kef'in yağ ve balın kalmamasından dolayı kaygılanması, Abdâl Mûsâ'nın kerametlerinin bir başka sınanmasıdır. Bir abdalın yeterliliğinin ölçülmesi için bir ya da birkaç denemeden geçmesinin yeterli olmadığını gösteren anlatımla karşılaşmaktayız. Abdâl Mûsâ, ancak masalarda karşılaşılacak kadar zor bir işi başararak -bir pınardan bal, bir pınardan yağ akıtma motifi- Anadolu'yu irşat edecek yeterlikte olduğunu Horasan erenlerine kanıtlamış olur.

Abdâl Mûsâ, pınarları eski haline getirmek istediğinde dervişlerinin pınarlardan yağ ve balın akması isteğiyle karşılaşır. Ancak Abdâl Mûsâ, dağ başındaki diğer canlıların yaşama hakkını gözetmek gerektiğinden bahisle pınarları eski haline döndürmenin doğru olacağını dolaylı yoldan belirtir. Ayrıca pınarlardan bal, yağ akması durumunda Velayetname'nin başlarında görülen duruma -Tekkenin temeli atılırken bulunan altın ve Teke Beyi'nin bu altınları sahiplenme isteği- benzer olayların yaşanması da mümkündür. Abdâl Mûsâ, muhtemelen böylesi bir durumun da farkındadır.

Baba Gaybî odunda idi. Geldi, eyitdiler ki: 'Baba Gaybî! Efendimüz bal, yağ akıtdı şu punarlardan. Sen görmedün.' didiler. Baba Gaybî'ye yimek virdiler, yidi, yine oduna gitdi. Gider iken bunı görmediğine gussalandı. 'Efendüm, beni sevmez misün? Ben senün didâruna toymadum. Senden hiçbir nesnecek görmedüm.' didi. 'Bana yakındaki hizmetünü göstermezsin, ırağa salarsun.' didi. 'Didârandan cüdâ düşerin.' didi.

Baba Gaybî, Abdâl Mûsâ'ya gönül bağlayan Kaygusuz Abdal'dır. Kaygusuz Abdal Menakıbnamesi'nde de Abdâl Mûsâ'nın müridi oluşu ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Abdâl Mûsâ-Kaygusuz Abdal ilişkisine gölge düşürmek isteyenler, Kaygusuz Abdal'ın gönlünde pîrine karşı kaygı oluşturmak için çaba sarf etmektedirler. 'Sen görmedün.' anlatımından böyle bir yargıya varmak mümkündür. Kaygusuz Abdal da kendisine anlatılanlardan etkilenmiş,

pîrinin kendisini tekkeden uzaklara göndermesine içerlemiştir. Çünkü tekke yakınlarındaki görevlere gönderilen dervişler, kıdemli, değer verilen dervişler olarak görülmektedir.

Gaybî odundan geldi. Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi: 'Varın Gaybî'ye din, bizden eyüye hizmet eylesün.' Abdal geldi, Gaybî'ye didi: Gaybî gussalandı, eyitdi: 'Şu ben bir padişah oğlu idüm. Geldüm şu Dede'ye kulluk eyledim. İşte bildüm, er hakk evliyâdur. Ben bundan yüz döndürsem, çokdan yüz çevirdüm. Elimden ne gelür? Koyup gitmek de olmaz... Nazarında yanalum bâri.' didi.

Abdâl Mûsâ için 'Dede' kavramının kullanılması, Alevi-Bektaşî gelenekte yeni bir uygulamanın, yeni bir adlandırmanın başlangıcıdır belki. Dedelik kurumunun oluşumunun henüz belirsiz ilk aşamasıdır. Daha sonraki yıllarda bu adlandırma kurumsallık kazanacak, Aleviliğin yaygın eğitim kurumunun öğretmenlerini ortaya çıkaracaktır.

Dede adlandırmasının, Kaygusuz Abdal'ın "Dede Musa'mızdan almış cehdini / Bildin mi Kaygusuz zulmün vaktini / Padişahlar tacı ile tahtını / Yoklar gider bizim Dede Sulttan'a" şiirinde de dile getirildiği görülmektedir.

XII. – XIII. yüzyılların Anadolu erenleri inanç ve düşünce alanında genellikle köylüler, yoksullar üzerinde etkili olmaktadır. Yöneticiler üzerinde halk evliyalarının etkili olduğu pek söylenemez. Yönetenlerin çıkarlarıyla örtüşen inanç biçimi; cihat anlayışıyla, ganimet ekonomisiyle yönetenleri cezbederek kendine çeken, Sünnî İslam anlayışıdır. Özellikle Büyük Selçuklular, tekkelerde öğretilen Sünnî olmayan (Şîi, Alevi, Kızılbaş vb gibi) İslam anlayışıyla uzun ve planlı mücadeleler yapmıştır. Abdâl Mûsâ'nın ise bu erken dönemde beyler / bey oğulları üzerinde de etkili olduğu anlaşılıyor.

Ahşam olunca kendüzün bacadan ocak içine atdı. Ocaga düşecek vakt Abdâl Mûsâ Sultan: "Tutun Gaybî'yi" didi. Abdâllar tutup yine kapudan taşra bıragup kodılar. Baba Gaybî: 'Elimüzden ne gelür? Eşiğe yasadanalum.' didi. Abdâllar hep yatdıkdı, Baba Gaybî eşiği yaslandı. Abdâl Mûsâ Sultan kalkdı, taşra çıkdı. Ayagun Gaybî'nün üzerine basdı. Gaybî tınmadı. Abdâl Mûsâ Sultan: 'Kimdür şu?' didi. Gaybî: 'Lebbeyk Sultanım, kulun Gaybî'dür.' didi. Abdâl Mûsâ Sultan: 'Aldun Kaygusuzum, aldun Kaygusuzum, aldun.' didi. Eline yapışup içerü getürdi.

Abdâl Mûsâ'nın, Kaygusuz Abdal'ın bacadan düşeceğini önceden bilmesine rağmen kapı eşiğine yattığında yatanın kim olduğunu sorması, gelenek içinde çok sevilen bir dervişin küçücük bir kuşkusundan dolayı ötelenmesi, dervişin samimi pişmanlığı sonucu pîr/öğretmen tarafından kabul edilmesi ritüelidir.

Baba Gaybî, en küçük kaygısından da kurtulmuş, böylece dergâh içindeki asıl adını pirinden almış olur: Kaygusuz.

Cem vaktinde Abdâl Mûsâ Sultan taşra çıkdı. Üç kez çağırdı. Üni vardıkça: 'Gelsün nasib isteyen.' didi. Heman Abdâl Kefi segirtti. 'Meded Sultanum, himmet eyle!' didi. 'Yüri sana evvel Lotanya ve âhir Lotanya'yı virdüm.' didi. Andan Kara Işık Baba geldi. 'Yüri sana Tahtalı Tagı'nı virdüm.' didi. 'Yüri sana Egirdür'ü virdüm.' didi.

Her kim geldi ise nasib virdi. Andan Abdâl Mûsâ Sultan geldi. Otrdı, eliyle ocagı karışdırdı. Abdâl Kefi didi: 'Sultanumun eli yanmaz mı?' Abdâl Mûsâ Sultan eyitdi: 'Abdâllaruz, kattallaruz, uryanlaruz.'

Abdâl Kefi: 'Acep bu sultan ne soydandır?' diyü sordı. Abdâllar eyitdiler: 'Biz bu sultanun ötesini sormayuz. Hemân didârnunun âşıkıyuz.' didiler. Abdâllara bu müşkil oldı. Gönül evinden bunu istediler. Abdâl Mûsâ Sultan eydivirdi:

Abdâl Kefi'nin, Abdâl Mûsâ'dan nasip (icazet, yetkinlik belgesi) isteyen ilk kişi oluşu; Abdâl Kefi'nin dergâha geldiğinde yaşayıp gördüklerinden sonra bu dergâha kapılındığını, eğitimine burada devam ettiğini göstermektedir. Ancak Abdâl Kefi, Kaygusuz Abdal ve diğer dervişler gibi gönülden ve sorgusuz sualsiz bağlı değildir Abdâl Mûsâ'ya. Abdal Kefi, hem eliyle ocagı karıştıran Abdâl Mûsâ'nın evliyâlığundan kuşku duymakta, hem de hangi

soydan geldiğini merak etmektedir. Abdâl Mûsâ'nın seyyidlik gibi bir özelliği, soyluluğu yoksa -ki Şiilikte, İsmaililikte önemli bir yeri olan nass¹⁸ inancına göre- velayeti kuşkulu demektir.

Abdâl Kefî, Abdâl Mûsâ'nın soyu hakkında dervişlerinde de bir kuşku uyandırmayı başarır.

‘ Kim ne bilür bizi nice soydanuz
Ne bir zerre od’dan ne hod su’danuz
Bizüm husûsumuz ma’rifet söyler
Biz Horasan mülkindeki bâbdanuz
Yedi denüz bizüm keşkülümüzde
Hacım umman oldı biz ol göldenüz
Hızır İlyas bizüm yoldaşımızdur
Ne zerrece günden ne hod aydanuz
Yedi tamu bize nev-bahâr oldı
Sekiz uçmağ içindeki kobdanuz
Mûsâ turup biz münâcat eylerüz
Neslimüz sorarsan asl-ı Hu(Hoy)danuz
Ali oldum Âdem oldum bahâne
Abdâl Mûsâ oldum geldim cihâne
Ârif anlar bizi nice sırdanuz

Bilür meydân-ı ihvan pes bundan garaz budur ki hemân
Hakkı bunda iken bulasun ve hakikât sende
İken sen seni Hakk’ı bul bak yâr ararsan
Kendindür âşık olursın kendi cemâlünle âşık
Ol zirâ sana senden güzel bâkî yâr yokdur
Sen rûhundan ayrılma mukaddesdür rûhun
Cesede ‘araz ve cesedün rûhuna aşıdur
Daimâ birbirlerini arzû iderler birbirlerine müştakdur
Lâkin varlıgun Sedd-i İskender olub rûhuna hicâb
Ref idersün aslına ulaşırsun fenâdan
Bekâya iresün ehl-i cennet olursun vesselam
Temmet-i intihâ
Asl-ı atamızı ve atamızın atasını ve aslı nereye çıkar
Künyesini beyan iderüz 1047 senesi ber-hayat Veli Baba
Sultan Mehmed bin Nebi Efendi Çelebi bin Ahmed Çelebi
Bin Kara Ahmed Çelebi bin Hacı Mehmed Çelebi bin
Budala Ahmed Çelebi bin Deli Nebi Çelebi
Bin Mustafa Çelebi bin Hüseyin Çelebi bin Ahmed Çelebi
Bin Nebi Çelebi bin Şeyh Hasan Çelebi
Bin Şeyh Mustafa Çelebi. Digeri Hüseyin Şeyh Efendi
Bin Veli Baba Sultan bin Hüseyin Seyyid-i Sülale-i Tahire Zeynel Abidin
Sene 1040/1630
İzzetli saadetli benüm biraderüm Hüseyin Efendi hazretlerine
sene 1125/1713
Pir Efendi-zâde Mehmed Oglu

Güzel, Abdurrahman, Abdal Musa Velâyetnamesi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999, Ankara, s. 140 (Bu incelemede ele alınan ve italik olarak yer alan metin, Abdurrahman Güzel'in Latin harflerine çevirdiği nüshadır.)

Aşıkpaşazâde Tarihi'nden aktaran, YILDIRIM, Rıza, Seyit Ali Sultan (Kızıl Deli Sultân) ve Velâyetnâmesi, Ankara, 2007, s.121-122

M.S. VIII-IX. yy.larda özellikle Ladik, Niksar ve Divriği'yi ihtiva eden Kızılırmak yayınının iç tarafı, Ortaçağ Müslüman kaynaklarında Beyalika(Palakiler) denilen Maniheizm ve Hıristiyanlığın karışımı düalist (ikici) bir mezhebin doğuşuna şahit olmuştu. Bu mezhebin temel doktrini 'iyilik' ve 'kötülük' güçlerinin mücadelesine dayanan düalist bir mahiyet arz etmekte olup günün birinde Semavî Peder'in, yeryüzündeki kötülüğü ve zulmü ortadan kaldırmak için bir kurtarıcı göndereceğine inanmaktan ibaretti. (OCAK, Ahmet Yaşar, Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü, Ankara, 2002, s.92-93)

Bogomil anlayışının gelişimi ve Balkanları etkileyişine ilişkin araştırma için bakınız. Metin İzeti, Balkanlarda Tasavvuf, 2004 İstanbul, s. 29

Age, s. 28

Sarı Saltık'a mal edilen bazı olağanüstü hikâyelerin Saint Nicolas, Elie(İlyas Peygamber), Saint George gibi Hıristiyan azizlerine ait olduğuna ilişkin değerlendirmeler için bakınız. (Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltık Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü, 2002, Ankara, s.55)

GÜZEL, Abdurrahman, Abdâl Mûsâ Velayetnâmesi, TTK Yayınları, 1999 Ankara, s.15

OCAK, Ahmet Yaşar, Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü, Ankara, 2002, s.67

Ahmet Yaşar Ocak, bu kavramı kalenderilik olarak kaydediyor. Sarı Saltık incelemesinde şu ifadelere yer veriyor:"Saltıkname'de bir yerde de açıkça Sarı Saltık'ın bir Işık(Kalenderî) olduğu Tatar prensi Argun Han tarafından dile getirilir. (Ahmet Yaşar OCAK, Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü, Ankara, 2002, s.77)

Buğday istemeye giden Yunus'a Hacı Bektaş 'Sana nasip verelim.' der; Yunus, köylülerin aç olduğu gerekçesiyle nasip almayı kabul etmez, fakat yoldan geri dönerek nasip ister.

* Ağaç kutsamasının Hacı Bektaş'ta dut ağacına yönelik olduğu görülür. Aslında bu durum, yaşanan çevreyle ve o çevrede yetişen ağaç türüyle de doğrudan ilgilidir. Bu düşünce, doğanın korunması yoluyla insanın kendi soyunu, geleceğini koruyabileceği düşüncesinin ürünüdür. Sıradan insanlara hem bu bilinci vermek hem de bu bilincin sonraki kuşaklara aktarılmasını sağlamak oldukça zordur. İnsanların kutsal saydıkları şeyleri koruması ise daha kolaydır ve süreklilik arz eder. Bu nedenle ağaç kutsaması, bir zorunluluk sonucu ortaya çıkar.

İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nden aktaran KULA, Onur Bilge, Çoğulcu Düşünce Karşıt Kültür, İstanbul, 2002, s. 87

OCAK, Ahmet Yaşar, Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü, Ankara, 2002, s.42

** Hz. Musa'ya, Hz. İsa'ya, Hz. Hüseyin'e, Hacı Bektaş'a vb. birçok peygamber ve din büyüğüne atfedilen bir ermişlik göstergesidir.

YILDIRIM, Rıza, Seyit Ali Sultan (Kızıl Deli Sultân) ve Velâyetnâmesi, Ankara, 2007, s.124

MELİKOF, İrene, Hacı Bektaş, Efsaneden Gerçeğe, İstanbul, 2009, s.220

Age s.131 (Araştırma ve metin altı dipnotları)

nass: İmamlığın bir önceki imamın ölümünden sonra devredilmesi usulü. ?????